

Раїса ЦАПУН

(м.Рівне)

Пісенна культура села Нобель кін. ХХ – поч. ХХІ ст.

На підвищеному пагорбі, що розтинає однойменне озеро навпіл, розкинулось село Нобель (Нобель – волость і «город» – згадуються у Київському та Галицько-Волинському літописах). Через древнє озеро тече-протікає славновідома Прип'ять, що потім губиться серед боліт чарівною, з коричневим відтінком ниткою. Село Нобель у давнину було чималим населеним пунктом (містечком) і торговим центром на основній поліській водній артерії. Багата історія села налічує понад дев'ять віків. Старожили розповідають, що тут у сиву давнину стояв неприступний замок. У «Літописі Руському» (1158р.) згадується, що населений пункт Поприп'яття Нобель був центром великої княжої волості на Поліссі, подарованої київськими князями Києво-Печерському монастирю [1, с.26].

У Галицько-Волинському літописі подано детальну інформацію про розгром біля Нобеля воїнами князя Василька (брата короля Данила Галицького) литовського загону князя Мендовга [2, с.109].

У добу Великого князівства Литовського м.Нобель перебувало у володінні турово-пінських князів. Нобельський православний чоловічий монастир – як центр культури й освіти того часу – відомий і в XVI столітті [1, с.27]. Він став важливим культурно-освітнім осередком українського Полісся [1, с.27].

Не обминули жителів села й нещастя, принесені грабіжницькими походами монголо-татарських орд. Неповдалі Нобеля височить піщана гора Татарка. Ще й досі нобельці розповідають легенду про пограбування татарами цього містечка.

Після третього поділу Польщі (1795р.) згадувана місцевість увійшла до Пінського повіту Мінської губернії [1, с.28].

Фольклор Західного Полісся являє собою цінний об'єкт для історії культури. У цих місцях ще й нині живі спогади про князівські часи. Живуть вони в легендах та піснях, які віками плекались у глибинах багатой поліської душі. У фольклористів цей край викликає особливий інтерес, бо тут ще й тепер можна почути архаїчну весільну тужливу баладу чи веселу приспівку. Сюди не раз приїздили науковці, щоб дослідити культурну спадщину згаданого села.

Мені особисто тричі випала нагода побувати у цій місцевості: двічі у складі групових експедицій у 1995р. (В.П.Ковальчук, А.Г.Сівець, А.М.Українець, В.І.Смаглюк, Р.В.Цапун, Б.І.Яремко) та в 2002р. (М.М.Бабич, С.В.Іонова, Р.В.Цапун). Індивідуальна поїздка була здійснена автором влітку 2003р.

За короткотривалий експедиційний час, звичайно, не можливо зібрати вичерпну фактологічну інформацію, за допомогою якої можна було б змалювати об'єктивну картину сучасного усно-поетичного життя народу. Автентична музична культура, на момент фіксації записів, перебувала в стані пасивного побутування. Особливо це стосується обрядової архаїки, яка поступово виходить з ужитку, тримаючись у пам'яті лише найконсервативніших носіїв фольклору, найчастіше жінок похилого віку.

Живуть тут справжні поціновувачі та хранителі культурної спадщини минулщини: Шкльода Антоніна Гнатівна (1932 р.н.), Проневич Марія Гнатівна (1925 р.н.), Ходневич Мотрона Йосипівна (1922 р.н.), Шкльода Галина Максимівна (1932 р.н.), Кренивич Надія Павлівна (1932 р.н) та багато інших.

На komponування пісенного репертуару нобельців впливали різні фактори: економічні, культурні, історичні, а також радіо й телебачення. Колись село було містечком, а його жителі вважали себе міщанами й дуже цим пишалися. У селах, вважали вони, живуть «мужики» (нобельці не виходили заміж і не одружувались за межами свого населеного пункту): «Колись мене сватали в с.Задовже. Не хотіла йти. І хлопець наравився, але дома сказали: На чуже село — не». У Нобелі вважали, що тут рівень культури значно вищий, ніж у навколишніх селах чи хутірцях: «По тих сьолах, як сьпевають, то таким протяжним, протівним голосом: як заведут — так, як плачут. У нас на попаси пасли колись корови, а тут недалеко — Локниця. То вони сьпевали:

*На болоти косар косить,
Кинув косу да й голосить:*

*— Хто за мене снопка зв'яже,
Той зо мною спати ляже...*

Або ще:

*А хлопчикам — по кийочку,
А дівчатам — по веночку...*

А ми ще, як були дівчатами, то слухали, що вони сьпевають і дражни́ли їх».

Слухаючи розповіді нобельців, милуєшся своєрідною красою поліської мови, яка дуже часто пересипається дотепними прислів'ями та приказками:

До Петра лозу ріж, то й корова буде їсти.

Не в дурня гроші, не в лежня хліб.

Годуй діти, а нема де голови діти.

У селі серед молоді відбувається свідоме ігнорування традиційної культури та звичаїв: «Тепер так ни робльит. Тії молодії ни хочут робити, ше й злятса, коли кажут: роби так».

А були часи, пригадують старожили, коли прямо в танці, азартному змаганні народжувались, злітали з дівочих губ місцеві чарівні приспівки.

Частково збереглася тут традиція зимового величального колядування та щедрування. Виконуються відповідні пісні при обходженні дворів представниками різних вікових категорій — від дітей до дорослих гуртів колядників і Хрестославителів. А весняно-літні твори зафіксовано тільки як поодинокі ланки колись могутнього ланцюга народної творчості. Цей обрядовий блок, як свідчать старожили, давнє вийшов з активного побутування.

Купальських пісень в селі майже не пам'ятають. Автору вдалось зафіксувати лише один неповний варіант пісенного зразка з ліричним змістом:

Й у мене роду немніжко, оно дві сестри,

Як підете руту рвати, то рвіте і мні.

Як будете виночки вити, то звийте і мні,

Як понесете на воду пускати, пускайте і мій.

Да всіх вєнки поверх води, а мій до дна потав,

Да всіх прийшли хазяї з войска, а мій там остаєс.

Мала кількість зафіксованих купальських пісень, що збереглися на берегах Нобеля, не є свідченням повної відсутності відомого обряду в цій місцевості: і нині в купальську ніч неподалік озера палять святокове багаття.

Із сезонно-трудової обрядовості, зокрема жнивної, зафіксовано наступне. У жнива, коли в'язали останнього снопа, то залишали «бороду». Однак при цьому пісень не співали: «Єк дожинає, то покине крапельку жита. Вгорі зв'єже, положить кусочок хліба, возьме снопочка і з ним кругом танцує. І так три рази».

Дуже добре пам'ятають у Нобелі весільні наспіви. Весілля з-поміж

інших обрядів збереглося найкраще, в його архаїчному вигляді. Ця велика родинна драма досить довго існувала «на селі» з усіма атрибутами обрядової дії: запоїнами, випіканням короваю, виготовленням шишок (гілок верболозу, обкручених тістом та висушених на печі або на сонці, а згодом прикрашених барвінком, вівсом, квітами з кольорового паперу, стрічками і ялиною), розплітанням коси, вбиранням до вінця, благословенням, вінчанням, переймами, посадом молодих, затанцюванням хліба, даруванням, викупом, святковим застіллям, весільними приспівками, прощанням нареченої з батьківським домом, перезвою, діленням короваю.

Також із розповідей інформантів пощастило дізнатись, що колись у цьому куточку Полісся серед музичних інструментів найпоширенішою була скрипка: «Грالی на скрипках: на малих і на великих». Склад весільних музик тут був такий: дві скрипки, контрабас, кларнет і барабан. Гармошка з'явилась тільки після війни.

Колись на храмове свято (Спаса) біля церкви співали сліпі музиканти. І нині люди старшого покоління пам'ятають про цих мандрівних музик, що виконували, в основному, релігійного змісту псалми, балади та історичні пісні: «На Спас у нас престольний празник. Так старці приходили і біля церкви съпевали гети песні». Від тих музикантів почули нобельці пісню «Ой ішла сирітка», яку співають і тепер.

Балади дуже поширені по всій Україні. Але у різних регіонах пубнують локальні варіанти, які відтворюють місцеві особливості вимови та наспіву. Це особливо відчувається в репертуарі місцевих виконавців, до якого входять пісні: «Що то в світі за тривога», «Шуміла калина», «Виразала мати сина й у солдати», «Ой у полі озеречко».

Особливо багато в селі напливових пісень, а саме: романси літературного походження та запозичені з інших культур пісні (переважно російські), привнесені в сільську культуру внаслідок частих виїздів місцевих жителів на сезонні заробітки у Східну Україну.

Із обрядових та необрядових пісень, як з чарівного джерела, можна черпати глибоку, мудру філософію життя. У них заховані найдавніші зразки древньої культури поліської глибинки. «Які гарні в наших піснях думки, — дала своєрідну, але точну оцінку пісенної спадщини древнього Нобеля одна з мешканок села. — Яка чутливість душі в них перебуває. Ці пісні давніх часів сягають» [4, с.5-10].

Джерела:

1. Ковальчук Н., Цятко В. Тут перехрестилися століття // Етнокультура Волинського Полісся і Чорнобильська трагедія. - Вип. III. - Рівне, 1998. - С.25-34.
2. Галицько-Волинський літопис. - Львів, 1994. - С.109.
3. Верстюк В. Українська Центральна Рада. - Київ, 1977. - С.127.
4. Мелодії древнього Нобеля / Запис, транскрипції і впорядкування Р.В.Цапун. — Рівне, 2003.